

Dialogisk aktionsforskning

i et praksisnært perspektiv

Helle Alrø

Finn Thorbjørn Hansen (red.)

Aalborg Universitetsforlag

Dialogisk aktionsforskning

– i et praksisnært perspektiv

Aalborg Universitetsforlag

Aalborg Universitetsforlag

Dialogisk aktionsforskning

– i et praksisnært perspektiv

Helle Alrø og Finn Thorbjørn Hansen (red.)

Interpersonel Kommunikation i Organisationer nr. 12

AALBORG UNIVERSITETSFORLAG

Dialogisk aktionsforskning. I et praksisnært perspektiv
Redigeret af Helle Alrø og Finn Thorbjørn Hansen

1. udgave, 1. oplag 2017

© redaktørerne og Aalborg Universitetsforlag, 2017

Grafisk tilrettelæggelse af indhold: Grethe Lassen /Toptryk Grafisk ApS
Grafisk tilrettelæggelse af omslag: akila v/ Kirsten Bach Larsen
Maleri på omslaget udført af: Pia Nørgård Dahl

Trykt hos Toptryk Grafisk ApS, 2017

ISBN: 978-87-7112-660-0

ISSN: 1397-1239

Udgivet af:
Aalborg Universitetsforlag
Langagervej 2
9220 Aalborg Ø
T: 99407140
aauf@forlag.aau.dk
forlag.aau.dk

I serien er udkommet:

Nr. 1 Helle Alrø (red.)

Organisationsudvikling gennem dialog, 1996.

Nr. 2 Marianne Kristiansen og Jørgen Bloch-Poulsen

I mødet er sandheden – en videnskabsteoretiske debatbog om engageret objektivitet, 1997.

Nr. 3 Helle Alrø og Lone Dirckinck-Holmfeld (red.)

Videoobservation, 1997.

Nr. 4 Helle Alrø og Marianne Kristiansen

Supervision som dialogisk læreproces, 1998.

Nr. 5 Poul Nørgård Dahl

Kommunikation – jokeren i organisationsudvikling, 1999.

Nr. 6 Marianne Kristiansen og Jørgen Bloch-Poulsen

Kærlig rummelighed i dialoger – om interpersonel organisationskommunikation, 2000.

Nr. 7 Søren Frimann

Kommunikation – tekst i kontekst, 2004.

Nr. 8 Helle Alrø og Marianne Kristiansen (red.)

Dialog og magt i organisationer, 2004.

Nr. 9 Jørgen Bloch-Poulsen

Dialog – en udfordring. Mellem involvering og demokratur i organisationsudvikling, 2006.

Nr. 10 Helle Alrø og Søren Frimann (red.)

Kommunikation og organisationsforandring, 2008.

Nr. 11 Helle Alrø, Poul Nørgård Dahl og Per Kloster

Dialogisk gruppecoaching – facilitering af ledelsesudvikling, 2013.

Nr. 12 Helle Alrø og Finn Thorbjørn Hansen (red.)

Dialogisk aktionsforskning. I et praksisnært perspektiv, 2017

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af eller kopiering fra denne bog eller dele heraf er kun tilladt i overensstemmelse med overenskomst mellem Undervisningsministeriet og Copydan. Enhver anden udnyttelse er uden forlagets skriftlige sam-tykke forbudt ifølge gældende dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er korte uddrag til brug i anmeldelser.

INDHOLD

Kapitel 1: It's messy and magic – om dialogisk aktionsforskning <i>Helle Alrø & Finn Thorbjørn Hansen</i>	7
Kapitel 2: Aktionsforskning i en anerkendelsesoptik – inspireret af 3. generations kritisk teori og dialektisk relationsteori <i>Lise Billund & Poul Nørgård Dahl</i>	25
Kapitel 3: Aktionsforskerens sårbarhed <i>Lise Billund & Helle Alrø</i>	65
Kapitel 4: Sokratisk og fænomenologisk-orienteret aktionsforsk- ning <i>Finn Thorbjørn Hansen</i>	93
Kapitel 5: Sensitive Go-alongs – aktionsforskning udenfor det synliges grænse <i>Sine Maria Herholdt-Lomholdt</i>	145
Kapitel 6: Intra-aktionsforskning – en dialogisk slowfox med ma- terialiteten <i>Anete M. Camille Strand & Ulla Sparholt</i>	177

Kapitel 7: Aktionsforskeren som forsker og facilitator i innovative samarbejdsprocesser <i>Katrine Schumann</i>	213
Kapitel 8: Aktionsforskning – et spørgsmål om forandring <i>Ann Charlotte Thorsted</i>	245
Kapitel 9: Praktikernes stemmer i dialogisk aktionsforskning <i>Helle Alrø, Lise Billund, Poul Nørgård Dahl & Katrine Schumann</i>	269

KAPITEL 1. IT'S MESSY AND MAGIC

– om dialogisk aktionsforskning

Helle Alrø og Finn Thorbjørn Hansen

Aktionsforskning er en særlig forskningstilgang, der adskiller sig fra andre former for forskning ved, at forskeren forsker *i felten sammen med felten* i stedet for *om* eller *på* felten (Reason & Bradbury, 2001, s. 2). Aktionsforskning har et dobbelt formål. Det drejer sig på den ene side om gennem udforskning sammen med praksis at skabe forståelse og forandring *i* praksis. På den anden side handler det om gennem forskningsprocessen og refleksionerne *over* denne lokale praksisviden at opnå en mere generel viden om de forståelser og forandringsprocesser, der har fundet sted i den pågældende felt. (Greenwood & Levin, 1998, s. 9; Reason og Bradbury 2001).

Der findes en mangfoldighed af forskningstilgange, der kan betegnes aktionsforskning: participatory action research, action science, cooperative inquiry, appreciative inquiry, inspired inquiry, action learning ect. Der er imidlertid en række fælles træk for disse tilgange, nemlig at betragte aktionsforskning som en demokratisk proces, der er optaget af at skabe brugbar praksisbaseret viden i et forandringsperspektiv, og hvor deltagelse af forskellige aktører med forskellige kompetencer er et definerende element (Reason og Bradbury, 2001, s. 19).

Denne bog udfolder en *dialogisk aktionsforskning*, som indeholder nogle aspekter og nuancer, der har at gøre med 'the messy' og 'the magic' part af den praksis, som aktionsforskningen foregår i.¹

Dialog forstås her som samtaler og samspilsformer med særlige

1 Ladkin (2005) og Barrett (2012). Nielsen (2004) opdeler aktionsforskning i to traditioner – dialogtraditionen og den kritisk-utopiske tradition. I sit udgangspunkt er den kritisk-utopiske tradition optaget af udvikling af demokrati og frigørelse fra magtudøvelse, mens dialogtraditionen har fokus på udvikling af kommunikation og relationer gennem konsensuspræget dialog (Nielsen, 2004 s. 533). De to traditioner er muligvis ikke så opdelte og adskilte i nyere tid. Denne bog skriver sig således ind i en dialogtradition, men har samtidig et kritisk og eksistentielt perspektiv på forandring og udvikling og et fokus på forskellighed fremfor konsensus. Den har imidlertid ikke et grundlæggende systemkritisk afsæt som den kritisk-utopiske tilgang.

kvaliteter (Alrø & Skovmose 2002; Alrø, Dahl & Kloster, 2013). Det er altså ikke enhver samtale eller ethvert samvær, der er dialogisk. Dialog er den undersøgende og undrende måde, som deltagerne forholder sig til sig selv, hinanden og til felten på i den samarbejdende deltagelse. Dialogen præger således både handlinger og refleksioner i og over processen, som kan have en åben, kritisk, eksperimenterende, nysgerrig, undrende karakter. Den fælles undersøgelse gennem fælles deltagelse og fælles undren er således både et dialogisk og et aktionsforskningsmæssigt definerende princip (Reason & Bradbury, 2001).

Det må nødvendigvis være et *messy* anliggende, en rodet og kompleks affære, at engagere sig som aktionsforsker i de konkrete praksisser, som praktikerne arbejder i. Det er *messy*, fordi denne praksis ikke umiddelbart kan kortlægges og sættes på formel. Netop som man som forsker tror at have fundet begrebet, modellen eller teorien, der kan kaste lys over de aktioner, som praktikerne og aktionsforskeren har skabt sammen, så udfordrer praksis analysen på måder, som man ikke kan sidde overhørig. Men det er samtidig denne udfordring, der ofte gør det muligt for forsker og praktiker at komme i et nærværende og dialogisk forhold til hinanden og det liv, der udfolder sig i praksis.

Aktionsforskeren og praktikerne møder hinanden og det i den konkrete praksis, som de i fællesskab er optaget af. I sådanne møder vil de blive sat i og på spil og på den måde få øje på forhold i praksisfeltet, som kan være forskningsmæssigt interessante såvel som fagligt og menneskeligt inspirerende. I sådanne situationer kan man både som forsker og praktiker mærke en særlig sårbarhed, åbenhed og forundrings-parathed, der gør det muligt at høre og modtage det, der ligger uden for ens nuværende videns- og meningshorisont.

De *magiske* øjeblikke kan dukke op, når forskeren sammen med praktikerne på en nysgerrigt undersøgende og undrende måde engagerer sig og pludselig opdager nye sammenhænge og forståelser i den helt unikke praksis i f.eks. en kommunal ledergruppe, blandt sygeplejersker, socialrådgivere, designere eller fængselsbetjente,

som det beskrives i denne bog.² I disse magiske øjeblikke opstår der ofte i gruppen en særlig intensitet, en åbenhed, en forundringsparathed og et fælles nærvær.

I samarbejdet mellem forskere og praktikere har deltagerne flere forskellige roller. Forskeren kan ikke tilgå praksis udelukkende gennem teoretisk og analytisk refleksion, han eller hun må involvere sig direkte i forståelses- og forandringsprocesserne ved at påtage sig forskellige former for facilitatorroller. Forskeren kan f.eks. også være iværksætter, procesfacilitator, sokratisk jordemoder og underviser på forskellige tidspunkter i processen. Deltagerne, som i praksisfeltet kan være ledere og medarbejdere, er samtidig også medundersøgere og medudviklere af forandringspotentiale i forskningsprocessen.

Naturligvis bliver praktikerne ikke forskere af at deltage i et aktionsforskningsprojekt, men praktikerne kan være med til at udforske i betydningen være undersøgende og reflekterende i forhold til større forståelse for og forandring i egen praksis. Omvendt har praktikerne en adgang til og indsigt i felten, som forskeren aldrig vil kunne få, og forskeren får ikke status som ansat eller leder ved at deltage i den organisatoriske praksis. Men forskeren kan medvirke til og facilitere udforskende processer i praksis sammen med praksis.

Forskeren har desuden den forskningsmæssige forpligtelse i forhold til at dokumentere og analysere forskningsprocessen fra et videnskabeligt perspektiv, og dermed gøre den udviklede viden tilgængelig for et publikum – herunder også forskersamfundet.

Mellem aktionsforsker og praktikere er der derfor ikke en lighed, men et ligeværdigt og symmetrisk forhold, idet begge parter ses som lige værdifulde for forsknings- og forandringsprocessen.³ Praktikerne er de *insiders*, som aktionsforskeren må lære af for at få

---

2 Praktikerne i aktionsforskning omfatter i denne bog professionsudøvere, medarbejdere og ledere. Brugere, borgere, aftagere og andre interessenter, som måtte være berørt af forandrings- og udviklingsprocesserne, betragtes som indirekte aktører og inkluderes derfor kun perifert.

3 Eide (2015) peger på, at idealet om ligeværdighed kan være udfordret i aktionsforskning på forskellige områder, der har at gøre med status, magt, værdier, involvering og perspektivers anvendelighed.

indsigt i de særlige og unikke forhold og problemstillinger, der gør sig gældende det pågældende sted. Forskeren er den *outsider*, som med sit udefra-blik og forskningskompetencer kan tilføre videnskabelig viden, analyser, kritisk-konstruktive og filosofisk undrende indspil, der kan være en hjælp for deltagerne til at skabe vidensbaserede forandringer.⁴

Det er en pointe i aktionsforskning, at rollerne er forskellige, og at forsker og praktikere bidrager med forskellige ting. Det er netop, når videnskabelige perspektiver, erfaringer og praktiske handlinger bringes i spil, at der kan skabes ny og brugbar viden (Olesen og Pedersen, s. 18). Det fælles ansvar for aktionsforskningsprocessen forudsætter, at både aktionsforsker og praktikere oplever ejerskab, hvilket har stor betydning for mulighederne for at lære, dannes og for at forstå og skabe forandring i og af praksis.

Aktionsforskningsprocessen foregår typisk i et cyklisk forløb af planlægning, refleksion og handling.

So action research is about working towards practical outcomes, and also about creating new forms of understanding, since action without reflection and understanding is blind, just as theory without action is meaningless. (Reason & Bradbury, 2001, s. 2)

Handling og refleksion er gensidigt afhængige størrelser i processen. Handling kvalificeres gennem refleksion, hvoraf udspringer ideer til ny handling osv. Formålet med disse processer er at skabe *læring* hos alle deltagere, som danner basis for forandring og udvikling (Coghlan og Shani, 2008).⁵

Aktionsforskningsprocesser kan også foregå i mere iterative og

---

4 Dette gælder naturligvis kun, hvis forskeren kommer udefra. Coghlan og Brannick (2014) beskriver således en 'Insider action research', hvor aktionsforskeren forsker i egen praksis og dermed som 'insider'. Tilsvarende har man på Senter for Praksisk Kunnskap ved Bodø Nord Universitet, også specialiseret sig i en særlig praksisnær professionsforskning, hvor det er professionsudøveren selv, der forsker i egen praksis fra et 'inderside-perspektiv' (Halås, Kymre & Steinsvik, 2017).

5 Men der må da skelnes mellem den læring (aktionslæring, se f.eks. Krogh & Smidt, 2014), der foregår for praktikerne og aktionsforskeren i praksis – og så den forskningsmæssige læring, der foregår, når aktionsforskeren parallelt eller bagefter reflekterer over de gjorte erfaringer og aktions-læringer ud fra et forskningsmæssigt 'state-of-the-art'-perspektiv og ud fra valgte forskningsperspektiver og analyseformer.

springende forløb og have skabelse af etisk og eksistentiel *dannelse* og ny menneske- og livsforståelse som mål. På det observerbare funktionelle og strukturelle niveau har praktikerne umiddelbart ikke ændret sig mærkbart ved aktionsforskningsprojektets afslutning; de gør måske stort set, som de hele tiden har gjort, men på et eksistentielt og etisk plan har de mærket en forvandling og fundet en langt større meningsfuldhed og respekt for det, de gør og arbejder med. I sådanne aktionsprocesser starter praktikere og aktionsforsker ikke ud med en undersøgelse af et klart formuleret og aftalt forandringsmål. Snarere kommer den slags aktionsforskning i gang ud fra en længsel (Pahuus, 2015), uden at man fra starten helt ved, hvad det er, man længes efter. Derfor går man langsomt og lyttende, søgende og undrende til værks. I denne søgende proces tager praktikerne typisk afsæt i levede erfaringer af nogle meningsfulde, skønne og 'gyldne øjeblikke' (Zandee & Cooperrider, 2008; Heron & Lahood, 2008), der har gjort indtryk på dem, og som de sammen med aktionsforskeren vil forsøge at komme i dialog med for bedre at forstå disse erfaringer og øjeblikke (Hansen, 2014, 2016).

Bogen her har således blik for forskellige dimensioner i aktionsforskningen. Den har for det første fokus på deltagerne og deres udtalte ønske om forandring gennem handlinger og refleksioner i og over praksis, som Donald Schön (1983) beskriver det, og på undersøgende og meningsskabende fællesskaber. Den har for det andet også blik for de mere psykologiske og relationelle forhold, der også altid er på spil i et aktionsforskningsprojekt og på aktionsforskerens og praktikernes måde at samarbejde på. Bogen peger for det tredje på aktionsforskningstilgange af eksistensfilosofisk og fænomenologisk karakter, hvor værensforståelse og dialog med 'det meningsgivende-i-praksis' på et eksistentielt niveau bliver medtænkt. Det forudsætter en udvikling af filosofiske og kunstneriske ('art-ful') tilgange til at se, høre og forstå også de mere gådefulde og vanskeligt begribelige menneskelige fænomener.

... Indeed, our capacity to appreciate life as mysterious and to hold and express its delicate, ambiguous, and ineffable qualities may be heightened if we develop more artful approaches to inquiry. (Cooperrider & Zandee, 2008, s. 194)

I aktionsforskning spiller forskersubjektiviteten en væsentlig rolle, fordi forskeren selv deltager i de processer, han eller hun forsker i. En af fordelene ved dette er, at der er kort vej mellem teori og praksis. Praksis forandres i takt med forskningsprocessen og omvendt. Forskeren kan således i kraft af sin involvering i praksis opnå en viden om forandringsprocesser i praksis og den tematik, der undersøges, som ikke ellers ville være mulig at få. Modsat er der ikke tale om objektiv forskning, som kan evalueres sand eller falsk. Forskeren risikerer desuden gennem sin egen involvering og nærhed i relationen til praktikerne i udviklingsprocessen momentant at miste distance og overblik eller blik for 'det væsentlige' i den pågældende praksisudøvelse. Disse er grundlæggende vilkår, og derfor giver det ikke mening at tale om nomotetiske forskningsidealer som validitet og reliabilitet i aktionsforskning. Aktionsforskning er i stedet underlagt krav om transparens og sandsynlighed, som er videnskabelige krav, der tilhører et ideografisk videnskabsideal (Moustakas, 1990, 1994; Kjørup, 2000). Dette indebærer bl.a. et udfoldet førstepersons perspektiv på forskeren, dvs. en tydelig og eksplicit refleksion over forskerens rolle i forandrings- og udviklingsprocessen (Torbert, 2001; Coglán & Shani 2008). Kapitlerne i denne bog omhandler aktionsforskerrollen i dette praksisnære perspektiv. Bogens bidragsydere er alle aktionsforskere, som i konkret praksis arbejder ud fra forskellige tilgange, men som er fælles om at forstå dialogens rolle i aktionsforskning som helt central for, hvad der bliver muligt i udforskningsprocesserne.

Bogens kapitler vil dermed også have fokus på anden-persons perspektivet, der handler om refleksioner over samarbejdet mellem deltagerne i forsknings- og udviklingsprocessen. Det indebærer at være åben, undersøgende og undrende over for egne og andres ideer og antagelser. Forskeren er således forpligtet på at kvalificere sin subjek-

tivitet og 'væren-i-verden' gennem et refleksivt og tænksomt forhold både til sig selv, til de øvrige deltagere og til forskningsfeltet generelt.

Aktionsforskningsprocessen er en dynamisk proces, der på trods af bevidst handling er kendetegnet ved en høj grad af uforudsigelighed, fordi ingen på forhånd kan vide, hvad der konkret kommer til at ske i de forandringstiltag og eksperimenter, der bringes i spil:

Action research is a dynamic process where the situation changes and changes as a consequence of deliberate action. Action researchers have to deal with emergent processes, not as distractions but as central to the research process. (Coglan & Shani 2008, s. 646)

Forskeren må i samarbejdet med felten og som (med)ansvarlig for processen kontinuerligt forholde sig til det, der konkret udvikler sig, og dette er forbundet med at foretage valg. Alle valg er som bekendt forbundet med fravalg, og ethvert valg vil have indflydelse på processen. Det er imidlertid ikke givet, at der findes *det eneste* rigtige valg. Ét valg kan f.eks. være forbundet med både fordele og ulemper, mens et andet valg måske ikke har disse ulemper, men til gengæld nogle andre. Valgsituationerne er konstant til stede i processen og er derfor forbundet med konstante dilemmaer for aktionsforskeren og de øvrige deltagere (Alrø & Dræby, 2008). Det betyder, at man som aktionsforsker og som praktiker må forlige sig med, at processen altid ville kunne have udviklet sig anderledes. Disse forhold må nødvendigvis reflekteres både før, under og efter aktionerne – i forhold til forandringsprocessen og i forhold til den viden, som kan genereres om forandringsprocessen.

Aktionsforskningens uforudsigelighed er også den direkte forklaring på, hvorfor aktionsforskning i forhold til andre forsknings-traditioner har fokus på det, som endnu ikke er, men som er på vej til at emergere. Det kræver en åbenhed over for, hvad der udvikles gennem processerne, som ikke er en del af et forudbestemt forskningsdesign. Det kan være dukket frem af en tilsyneladende rodet (it's messy) proces, og når det sker at noget nyt og uventet emergerer, kan det føles næsten som en åbenbaring (it's magic).

Dialogisk aktionsforskning er humanistisk

I den humanistiske forskning finder man udtryk og spørgsmål som: 'Det var menneskeligt, at hun reagerede sådan,' 'Hvor er den menneskelige faktor her?' 'Hvordan bliver vi mere menneskelige i mødet med patienter eller borgere?' 'Hvordan skal vi beskrive de mellem menneskelige relationer?'

Det menneskelige knytter sig til en humanitet og humanisme, og mange ser med bekymring på udviklingen, hvis den ikke har 'et menneskeligt ansigt'. Så taler man om, at der er sket eller er ved at ske en instrumentalisering, teknokratisering, eller fremmedgørelse af menneskelivet og verden.

Dialogisk aktionsforskning kæmper – på linje med aktionsforskningstraditionen generelt – også for en *humanisering* af menneskelivet. Det kan betyde at bevidstgøre om snærende bånd i arbejds- og samfundslivet, og at det handler om at frigøre sig og skabe vilkår, der kan muliggøre en mangfoldighed af unikke og aldrig før sete livsformer og væremåder. Det handler om myndiggørelse og selvbestemmelse.

Humanisering kan også betyde at skabe rum for nye fællesskaber og relationer i det nære liv, hvor øjeblikke og forløb af skønhed, dybde, meningsfuldhed og omsorg kan få lov at udfolde sig blandt mennesker. Her er humanisering et spørgsmål om at fremme og hjælpe mennesker til en øget oplevelse af livskvalitet og styrke deres 'humanistiske resiliens',⁶ dvs. deres modstandskraft og mentale og sjælelige robusthed mod en instrumentalisering og fremmedgørelse.

Det er sjældent manglen på idealer, store flotte ord og forestillinger om f.eks. 'det gode liv' eller 'menneskelig værdighed', der er

---

⁶ *Humanistic resilience* er et begreb, som en forskergruppe fra University of Humanistic Studies, Utrecht, Holland, har udviklet, og som man også kan se videreudviklet og benyttet i et eksistentielt og fænomenologisk-orienteret aktionsforskningsprojekt om visdoms- og undrings-dreven innovation i offentlige organisationer, som Hansen (2017) har gjort rede for. Det handler om menneskets evne til at leve et meningsfuldt liv i et samfund, organisationer og en verden, der dehumaniserer mennesket ved at gøre det til en genstand for manipulationer i mange forskellige varianter og forhold. Se: <http://www.uvh.nl/graduate-school?waxtrapp=holyrykEsHowOvvOhIMFK>

problemet i medierne eller i bøger om etik og moral eller om frigørelsestænkning. Problemet er snarere, at disse idealer og syn på det gode liv *ikke* altid er vokset frem og ud af konkrete menneskers *egen* livsverden og praksis. Dermed har de ikke oplevet den autenticitet og integritet, som ellers kan følge af at 'leve sin filosofi' eller helt at være til stede i de ord, man udtrykker eller handlinger, man udfører.

Begynder man først at zoome ind på unikke samspils- og samtalepraksisser, vil det, der ved første øjekast fremstod som måske trivielt og prosaisk, fremtræde langt mere forunderligt og meningsgivende. Men hvordan kan aktionsforskeren udvikle en langsom, lyttende, sårbar, undersøgende og undrende attitude, der kan give indblik i deltagerens praksis? Hvordan skaber han eller hun en kontakt og dialog med de æstetiske, etiske, eksistentielle livsfænomener og erfaringer, som ser ud til også at *give* mening? Og hvordan skaber hun en relation til deltagerne i felten, som gør det muligt at komme i kontakt med det forunderligt meningsgivende.

Der er således både et *messy* og et *magic* element ved dialogisk aktionsforskning i et praksisnært perspektiv. Det er i sprækkerne, *in the mess*, i det, der ikke lige faldt på plads, i den lille oversete detalje eller overhørte erfaring, som i første omgang alt for hurtigt blev 'forstået' eller 'forklaret', det er i disse sprækker og overhørte erfaringer og iagttagelser, at 'guldet i muldet' ligger gemt. Risikoen for at nå en lidt for hurtig fortolkning af det observerede kan f.eks. opstå, når man ser på det sete gennem en teoretisk forståelsesramme, der ikke tillader det uventede, det gådefulde og det magiske.

I ægte samtaler og dialoger sker der noget i rummet og i samspillet mellem de samtalende, som kan opleves som ejendommeligt nærværende og livgivende, ja, magisk. I de øjeblikke er det som om, at rummet åbner sig, eller at de samtalende træder ud i det åbne og ind i et nærvær omkring noget væsentligt, et emne, en sag, et spørgsmål, hinanden. I de øjeblikke er de berørt af noget, og da forsøger de sammen at finde ord og udtryk for erfaringer og indtryk.

Dialogisk aktionsforskning kan være drevet frem af en problemorienteret tilgang, men den kan også være drevet af en længsel efter det skønne, det vise og det meningsfulde i arbejdslivet. Zandee og

Cooperrider (2008, s. 193) skelner – inspireret af den franske værensfilosof Gabriel Marcel (1950) – f.eks. mellem: ”organizing as a problem to be solved” og ”organizing as a miracle, or mystery, to be embraced.”⁷

Denne bog vender blikket både mod den problemorienterede og den mirakuløse organisering af menneskers sociale relationer, samtaler og professionelle praksisser. Der er særligt fokus på at bringe det uforudsigelige, det emergerende og transcendentale eller ’særligt menneskelige’ i spil, som knytter sig til menings- og livgivende oplevelser og erfaringer i den organisatoriske eller professionsudøvende kontekst.

Dialogisk aktionsforskning har således både et skarpt øje for det, der betinger og konstituerer relationer og sproglige og materielle samhandlinger, og som gør arbejdslivet *messy* og besværligt. Men den har også et øje for det ’ubetingede i det betingede’, som de eksistentielle fænomenologer vil kalde ’sagen selv’ (Heidegger, 2007. Se Kapitel 4).

En sådan dialogisk aktionsforskning ser mennesket som et relationelt væsen, der i kraft af sin evne til at skabe kontakt til andre er i stand til gennem dialogen at nå frem til ny erkendelse og se nye handlemuligheder. Den ser tillige mennesker i et skabende nærvær, når mennesket ledes af sin evne til at begynde på ny igen og igen og også på trods af de eksisterende vilkår og betingelser.

Den tyske filosof Hannah Arendt (2005) skrev, at det særlige ved mennesket er, at det er skabt til at begynde. At det netop har en ejendommelig åbenhed og mulighed i sig til at gøre det uventede og aldrig før set – til at blive ’*newcomers*’. Det er denne gave, denne evne, som humanistiske aktionsforskere må beskytte og værne om

---

⁷ Denne skelnen mellem en problem- og mysterium-orienteret tilgang til aktionsforskning, der trækker på en værensfilosofisk tilgang (Marcel, 1950), har Cooperrider første gang udfoldet mere indgående i Cooperrider & Srivastva (1987). Denne mysterium- og værensfilosofiske tilgang vil nok overraske de fleste, da Cooperrider i dag bliver forstået som foregangsmand for en socialkonstruktivistisk og systemisk form for aktionsforskning. Særlig når han selv andre steder henviser til f.eks. Gergen. Men når Cooperrider igen i 2008 vender tilbage til dette værensfilosofiske udgangspunkt, må han således også tænke aktionsforskning ud fra noget mere og andet end den socialkonstruktivistiske og systemiske tilgang.

og forsøge at udleve i deres forskning sammen med dem, som de forsker med. It's the magic part of it.

Det er i det felt, dialogisk aktionsforskning ser ud til at have noget væsentligt at byde ind med. Denne bog beskæftiger sig således med de vanskeligheder, som en aktionsforsker let står med, når han eller hun virkelig ønsker at komme i dialog med praksis. Det gælder både i menneskelivet som sådan og i de organisationer og professionelle forhold og møder, hvor der arbejdes med praksisser, som kan fremme god ledelse, meningsfulde samtaler og menneskelig udvikling, dannelse og humanistisk resiliens. En sådan dialogisk aktionsforskning tæt på praksis kan producere ny viden og gennemføre forandringer i en organisation. Men den vil også kunne fremme og kultivere en dannelse og en visdomssøgen, og ikke mindst en 'dialogisk humanisme' og humanisering af arbejdsforhold og organisationer, der kan give den udviklede viden og de realiserede forandringer et etisk udsyn og en eksistentiel indsigt i det, der betyder noget og opleves som meningsfuldt og meningsgivende for de mennesker, der lever i disse organisationer og professionspraksisser.

Bogens indhold

Lise Billund og Poul Nørgård Dahl skriver i *Aktionsforskning i en anerkendelsesoptik*, om relationer og tematik i aktionsforskning som to forbundne størrelser, der forudsætter hinanden og skaber betingelser for hinanden. Kvaliteten i relationerne har betydning for, hvilken viden om tematikken det er muligt at opnå, ligesom tematikken spiller ind på, hvordan relationerne udfolder sig. Med afsæt i denne antagelse udvikler kapitlet et aktionsforskningsperspektiv, der bygger på et anerkendelsesparadigme. Teoretisk kobles Axel Honneths kritiske sociologiske perspektiv og Anne-Lise Løvlie Schibbyes dialektiske relationsteoretiske perspektiv. For begge står anerkendelse centralt som fundament for udvikling og erkendelse. Hos Schibbye er anerkendelse tæt knyttet til den nære interpersonelle relation. Hos Honneth er anerkendelse koblet til et samfundsorienteret perspektiv, som fokuserer på relationen mellem

individ og samfund. Koblingen af de to perspektiver giver dermed mulighed for at forstå anerkendelse både som et særligt udviklingsstøttende relationsfænomen (relation) og som et grundlæggende menneskeligt behov forankret i samfundets indretning (tematik). Gennem teoretiske diskussioner og praksiseksempler fra to aktionsforskningsprojekter viser kapitlet, at 'en anerkendelsesoptik' dels kan indfange sammenhængen mellem på den ene side tematikken i aktionsforskningsprocessen og på den anden side relationen mellem aktionsforskere og praktikere og praktikere imellem og dels inkluderer et fokus på de oplevelsesmæssige sider ved tematikken og relationerne.

Aktionsforskerens sårbarhed er skrevet af Lise Billund og Helle Alrø. Aktionsforskning finder sted i og i kraft af relationer mellem forskere og praktikere, og det stiller krav til aktionsforskerens relationskompetencer. Aktionsforskeren bringer sin subjektivitet ind i samspillet og får herigennem adgang til at udvikle en viden om forandringsprocesser i praksis, som andre forskere ikke har. Derfor er subjektiviteten en stor kvalitet ved aktionsforskning. Subjektiviteten indebærer en sårbarhed, der kan sætte sig i spil i processen på måder, som henholdsvis kan understøtte og/eller afspore forsknings- og forandringsprocessen. Kapitlet har fokus på sårbarhedens betydning og på sårbarhed som grundvilkår i aktionsforskning. Begrebet diskuteres teoretisk med baggrund i Anne-Lise Løvlie Schibbyes begreber om selvrefleksivitet, selvafgrensning og intersubjektivitet og praktisk med afsæt i et konkret aktionsforskningsprojekt. I det lys argumenteres for, at forskeren hele tiden er forpligtet på at kvalificere sin subjektivitet gennem et refleksivt forhold til sig selv, til de mennesker, hun arbejder sammen med, og til forskningsfeltet som sådan.

Sokratisk og fænomenologisk-orienteret aktionsforskning er skrevet af Finn Thorbjørn Hansen. I kapitlet spørges der grundlæggende til, hvorledes en fænomenologisk og sokratiske tilgang til aktionsforskning kan se ud og praktiseres. Hvad vil det overordnet

sige som aktionsforsker, i samarbejde med aktørerne i praksis, at skabe et undringsfelt, der åbner for en dialog med de æstetiske, etiske, eksistentielle og måske også spirituelle grunderfaringer, som praktikerne kan opleve i deres profession og hverdag? Hvis disse grunderfaringer er 'transcendens-erfaringer', som er så uhåndterlige og ubegribelige som den eksistentielle fænomenologi hævder, hvorledes kan man da som aktionsforsker tilnærme sig og forstå disse fænomener?

Kapitlet vil diskutere forholdet mellem eksistentiel fænomenologi og aktionsforskning, og der vil afslutningsvist blive præsenteret nye begreber til aktionsforskningen: 'den lyriske og sokratiske impuls', 'undringsværkstedet', 'undringsfællesskabet', 'monologisk spejling' og 'dialogisk pejling'. Det overordnede formål for denne aktionsforskningstilgang er, at aktionsforskeren fremmer et særligt 'filosofisk-dialogisk nærvær' hos praktikerne over for det underfulde og eksistentielt og etisk meningsgivende i deres liv og professionspraksis.

Sensitive Go-alongs – aktionsforskning udenfor det synliges grænse er skrevet af Sine Maria Herholdt-Lomholdt. I kapitlet udvikles en fænomenologisk-æstetisk tilgang til forskerens deltagelse i aktionsforskningens felt kaldet "sensitive Go-alongs". Der fokuseres på, hvorledes forsker og praktikerne kan se praksis på forskellige måder. Kapitlet skelner mellem at *se på* praksis som den viser sig, at *se som* praktikerne selv ser, forstår og fortolker deres praksis, at *se ind i* fænomener, som viser sig i praksis og endeligt at *se med* fænomener, der viser sig i praksis, og som samtidig retter blikket hen mod noget andet og mere. De sidstnævnte to niveauer, at se ind i og at se med, er anliggende, når man udfører sensitive Go-alongs i en aktionsforskningssammenhæng.

Intra-aktionsforskning – en dialogisk slowfox med materialiteten er skrevet af Anete M. Camille Strand og Ulla Sparholt. Kapitlets ærinde er at præsentere en aktionsforskningstilgang, hvor mening og materialiseret virkelighed forstås som gensidigt virkende stør-

relser og derfor teoretiseres som et dynamisk, ko-konstituerende forhold, hvor de bliver til gennem hinanden, dvs. intra-aktivt. Dette illustreres gennem et konkret eksempel, hvor læseren bevidner en forandringskabende dialog, foranlediget gennem metoden material storytelling. Denne metode, beskrives som 'en dialogisk slow-fox med materialiteten', idet dialogen foregår dvælende og sanseligt gennem en taktil og visuel scenografi. Kapitlet tydeliggør, hvordan en sådan intra-aktiv, menings-materialiserings-dans har sin anvendelighed, berettigelse og sit unikke bidrag i dialogisk orienterede aktionsforskningsprocesser.

Aktionsforskeren som forsker og facilitator i innovative samarbejdsprocesser er skrevet af Katrine Schumann, som går tæt på samarbejdet i en aktionsforskningsproces med Børnehaven Thomasmindparken, Jammerbugt Kommune, hvor målet var lokal innovation af et ledelsesværktøj. Kapitlet har fokus på aktionsforskeren som aktiv medspiller med praktikerne i innovationsprocessen. Særligt rettes opmærksomheden på, hvordan samarbejdet er omkring undfangelsen af den idé, praktikerne siden bærer videre og til ende i processen. Det viser sig, at aktionsforskeren fungerer som både facilitator og forsker i samarbejdet ved at skabe en særlig kvalitet i samspillet. Kvaliteten opstår i balanceringen mellem træghed og fornyelse i kommunikationen med praktikerne, hvor tillid og ro viser sig som bærende.

Ann Charlotte Thorsted spørger i *Aktionsforskning – et spørgsmål om forandring* til en indlysende sandhed i aktionsforskningen, nemlig at aktionsforskningens mål er at skabe forandring gennem aktioner i feltet og i den medvirkende organisation. Men hvad betyder det i grunden som aktionsforsker at skabe forandring i en organisation? Hvad er det for spor og virkninger ind i feltet, som aktionsforskeren efterlader sig, efter at have afsluttet aktionsforskningsprojektet? Hvorledes kan man i den senmoderne organisationstænkning, hvor forandring anskues som noget, der foregår via uforudsigelige og emergente øjeblikke, tænke og forstå de forandringer, som en aktionsforsker kan håbe på at igangsætte sammen med prak-

tikerne? Med udgangspunkt i et konkret aktionsforskningsprojekt hos den danske legetøjsproducent LEGO belyser kapitlet en værensorienteret forståelse af et 'forandringsmindset'. Dette 'forandringsmindset' er kendetegnet ved en særlig sansestemt, nærværende og empatisk lyttende samværsform, hvilket ifølge erfaringerne fra aktionsforskningsprojektet på LEGO har vist sig at have en forandrende rolle for deltagernes relation, kommunikation og deres tilgang til arbejdslivet og løsning af arbejdsopgaver.

Bogen slutter med *Praktikernes stemmer i dialogisk aktionsforskning*, hvor Helle Alrø, Lise Billund, Poul Nørgård Dahl og Katrine Schumann giver stemme til praktikerne i tre gennemførte dialogiske aktionsforskningsprojekter i tre forskellige organisatoriske kontekster; et lukket fængsel; en kommunal afdeling og en børnehave. I efterfølgende interviews med praktikerne, dvs. de medvirkende ledere og medarbejdere, giver de udtryk for, hvordan de har oplevet processen, og hvad de har fået ud af at deltage. Det viser sig, at praktikerne i de tre projekter har oplevet nogle særlige kvaliteter i 'måden at være sammen på' som knytter sig til et rum, hvor tillid og tryghed vokser frem i dialogen mellem aktionsforsker og praktiker og mellem praktikerne indbyrdes. Aktionsforskningens involveringsproces aflyser forskeren som ekspert i praktikernes udfordringer og fremelsker i stedet ejerskab til både udfordring og problemløsning. Praktikernes nyerhvervede indsigter kan imidlertid komme under pres i mødet med hverdagen efterfølgende, hvor tillid, forskellighed og ejerskab ikke er en selvfølgelig integreret del.

Referencer

- Alrø, H. & Skovmose, O. (2002). *Dialogue and learning in mathematics education: intention, reflection, critique*. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers.
- Alrø, H. & Dræby, I. (2008). Aktionsforskerens dilemmaer i et konfliktbehandlingsprojekt. I H. Alrø & S. Frimann. *Kommunikation og organisationsforandring*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag. 115-145.
- Alrø, H., Dahl, P.N. & Kloster, P. (2013). *Dialogisk gruppecoaching: Facilitering af ledelsesudvikling*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Arendt, H. (2005). *Menneskets vilkår*. København. Gyldendal.

- Barrett, F. (2012). *Yes to the Mess: Surprising Leadership Lessons from Jazz*. Boston: Harvard Business Review Press.
- Coglan, D. & Brannick, T. (2014). *Doing Action Research in Your Own Organization*. London: SAGE publications.
- Coghlan, D. & Shani, A. (2008). "Insider action research: The dynamics of developing new capabilities". In: P. Reason & H. Bradbury (eds.), *The SAGE handbook of action research* (2nd ed., pp. 643-655), London: SAGE Publishers.
- Cooperrider, D. & Srivastva, S. (1987). "Appreciative inquiry in organizational life". *Research in Organizational Change and Development*, No. 1, pp.: 129-169.
- Eide, S. B. (2015). Equal Collaboration in HUSK. In *Journal of Evidence-informed Social Work*. Special Issue. Routledge, pp. 92-201.
- Greenwood, D.J. & Levin, M. 1998. *Introduction to action research – social research for social change*. London: Sage Publications.
- Halås, C. T., Kymre, I. G. & Steinsvik, K. (red.) (2017). *Humanistiske forsknings-tilnærminger til profesjonspraksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hansen, F.T. (2014). *Kan man undre sig uden ord? Design- og universitetspædagogik på kreative videregående uddannelser*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Hansen, F.T. (2016). *At undre sig ved livets afslutning. Om brug af filosofiske samtaler i palliativt arbejde*. København: Akademisk forlag.
- Hansen, F.T. (2017 – forthcoming). *Den undrende organisation: Undrings- og visdoms-dreven innovation i offentlige kommuner*. København: Akademisk forlag.
- Heidegger, M. (2007). *Væren og tid*. Århus: Klim.
- Heron, J. & Lahood, G. (2008). Charismatic Inquiry in Concert: Action Research in the Realm of 'the Between'. In: P. Reason & H. Bradbury, *The SAGE Handbook of Action Research* (Second Edition, pp. 439-449). London: SAGE Publications.
- Kjørup, S. (2000). *Menneskevidenskaberne – problemer og traditioner i humanioras videnskabsteori*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Krogh, S. & Smidt, S. (2014). *Aktionslæring i pædagogisk praksis*. Frederikshavn: Forlaget Dafalo.
- Ladkin, D. (2005). 'The enigma of subjectivity'. How might phenomenology help action researchers negotiate the relationship between 'self', 'other' and 'truth'? *Action Research*, 3(1), pp. 108-126.
- Moustakas, C. (1990). *Heuristic research: Design, methodology, and applications*. Newbury Park, CA: Sage.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological Research Methods*. London: SAGE Publications.
- Olesen, B. R. & Pedersen, C. H. (2008). Involverende relationer og udfordring af eksisterende viden: forskningsformidling fra en aktionsforskernes perspektiv. *Læring & Medier (LOM)* nr. 1 1-22.
- Pahuus, M. (2015). *Længsel*. København: Forlaget Mindspace.
- Reason, P. & Bradbury, H. (2001). *Handbook of Action Research*. London: Sage.

- Schön, D.A. (1983). *Den reflekterende praktiker: Hvordan professionelle tænker, når de arbejder*. Århus: Forlaget Klim.
- Torbert, W.T. (2001). The Practice of Action Inquiry: In P. Reason & H. Bradbury. *Handbook of Action Research*. London: Sage.
- Zandee, P. & D. Cooperrider (2008). "Appreciable Worlds, Inspired Inquiry". In: P. Reason & H. Bradbury (eds.). *The SAGE handbook of action research* (2nd ed., pp. 190-198), London: SAGE Publishers.

Aalborg Universitetsforlag

Aalborg Universitetsforlag